

MANUEL ROVIRA I SOLÀ*

*LA CARTA DE POBLAMENT
I FRANQUESA DE PUIGCERDÀ DE 1178*

ABSTRACT

The article features an unedited document dating from 1178, which contains details of various exemptions, including the right not to pay for obligatory services and taxes, granted by King Alfons I to the residents of Montcerdà (Puigcerdà). The sovereign placed the inhabitants of the new village under his protection and defence, granted them services and the use of common property, confirmed the continuance of the already existing market and allowed them an annual fair. It also regulated aspects of the administration of justice and reserved certain rights. The charter, the first in a series of three (1178, 1181, and 1182), is the only one to be preserved in its original form.

Fins ara eren conegudes dues cartes de poblament i de franquesa corresponents a la capital de la Cerdanya, atorgades els anys 1181 i 1182 des de Lleida pel rei Alfons I. Ambdós documents, d'acord amb la seva tipologia documental, contenen una sèrie de concessions avantatjoses als habitants presents i futurs de la vila de Puigcerdà, anomenada inicialment Montcerdà, de caràcter militar, jurídic, mercantil i processal, tendents a atreure i consolidar pobladors i a regular la vida jurídica de la nova comunitat veïnal creada pel monarca. La fundació de Montcerdà-Puigcerdà per part del rei Alfons sembla que responia a la necessitat de consolidar la frontera pirinenca dels seus dominis enfront de l'amenaça que representava l'aproximació entre els comtes de Foix i de Tolosa, esdevinguts uns veïns perillosos per als territoris cerdans.

* Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

A aquells documents de 1181 i 1182 podem afegir-hi ara una tercera carta de poblament, primera en l'ordre cronològic, que creiem que és inèdita i absolutament desconeguda, donada pel rei Alfons als habitants de Montcerdà el mes de setembre de 1178 durant una estada que el mateix sobirà féu a la vila. Dels tres documents esmentats, el de 1178 que aquí publiquem és l'únic que ens ha pervingut en la seva forma original; els de 1181 i 1182 són coneguts només per còpies posteriors, les més antigues de les quals remunten a l'any 1298. D'altra banda, mentre les cartes de 1181 i 1182 foren transcrites curosament en els cartularis locals i fins i tot confirmades pel rei Pere el 1338, la de 1178 no ha deixat, que sapiguem, cap còpia, confirmació ni referència en cronistes antics i moderns.

EL CONTINGUT DE LA CARTA DE 1178

El contingut i el formulari de la carta de setembre de 1178 s'assemblen bastant als d'altres documents anàlegs de poblament i franquesa. El rei Alfons declara que acull els pobladors de Montcerdà i tots llurs béns sota la seva protecció i defensa en tots els seus dominis, per tal que ningú no els damnifiqui ni gravi amb impositcions, i els concedeix, tant als que ara hi ha a la dita vila com als que hi vindran en el futur, i a la seva posteritat, la condició de francs, lliures i quitis, amb tots llurs béns mobles i immobles, de manera que no estaran sota la potestat de ningú ni hauran de respondre de cap servei ni cens; només hauran de respondre i estaran sotmesos al monarca i al seu batlle. Tampoc no pagaran al rei ni als seus successors la intèstia i l'eixòrquia. Els concedeix el lliure ús dels béns comunals: les pastures, llenyes i aigües de la rodalia. Els confirma el mercat ja existent i prohibeix als no habitants tenir-hi taula o vendre-hi per tall. Els concedeix una fira anual per la festa de la Mare de Déu d'agost i la salvaguarda reial a tots els que hi concorrin.

En matèria processal, el rei concedeix als habitants de Montcerdà que sense la intervenció ni la reclamació del seu batlle podran concertar la restitució oportuna amb el malfactor que injustament intentés d'imposar-los tributs. També estableix que tot poblador que pugui respondre de mil sous, entre béns mobles i immobles, sigui cregut per jurament litigant de cent sous, sense necessitat de judici ni batalla.

En el capítol de les retencions reials, el sobirà es reserva el dret de convocar els pobladors a la guerra quan s'escaigui en la proximitat de llur terra, es reté les justícies i reclama per a ell i els seus successors la percepció d'un diner anual per l'exploatació de cada mas.

El document de 1178 ens dóna una informació valuosa sobre la procedència dels primers pobladors de Montcerdà. Hom fa constar ben clarament que els habitants de la vila vorana d'Ix vingueren a poblar Montcerdà, hi edificaren cases i ja les habiten. Per això, el monarca ordena que les esglésies que seran erigides a Montcerdà estiguin sempre subjectes a l'església de Sant Martí d'Ix, i que tant les

dites esglésies de Montcerdà com la d'Ix formin una unitat indivisible sota la dependència del bisbe d'Urgell.

Sobre el transferiment de la població d'Ix a la nova fundació de Montcerdà hi ha un altre testimoni directe del rei Alfons en un document d'uns mesos abans, de 16 de març de 1178, pel qual el rei, com que *ob utilitatem et commune commodum totius Ceritanie, villam de Hix mutare feci in loco nominato Monte Cerdano*, concedeix al bisbe d'Urgell Arnau de Preixens un lloc a la nova vila de Montcerdà -situada en el seu bisbat- perquè hi pugui construir una església i unes cases, tal com tenia a Ix, i afegeix que ningú no podrà bastir una església o oratori a Montcerdà i en el seu terme sense el consentiment del bisbe i dels seus successors.¹

El mateix bisbe Arnau es procurà, poc temps després de la carta de poblament, una confirmació papal de la possessió de l'església de la vila de Montcerdà. El diploma d'Alexandre III, d'11 d'octubre de 1178, comença recordant que el rei Alfons havia traslladat la vila d'Ix a la nova fundació de Montcerdà: *karissimus in Christo filius noster A. illustris Aragonensis rex villam quandam que Yx dicebatur, in quendam montem arduum et difficilem transferri fecisset (...) in villa de novo constructa, quam vocavit Montem Cerdanum*, i com havia assignat al bisbe Arnau un lloc determinat per a la construcció d'una església i unes cases. El papa li confirma la parròquia amb tots els seus béns i prohibeix l'edificació de cap altra església o oratori a la nova vila sense l'autorització del bisbe.²

LES CARTES DE 1181 I 1182

Les altres dues cartes de franquesa que el rei Alfons concedí als pobladors de Montcerdà i Puigcerdà els anys 1181 i 1182 són prou conegudes i han estat ben estudiades³. Representen la consolidació del procés iniciat el 1178 pel rei Alfons per crear una població nova, estable i fortificada en un punt estratègic dels seus dominis fronterers. És probable fins i tot que l'empresa de traslladar la població d'Ix a Montcerdà i fundar aquí una plaça forta hagués començat bastant abans de 1178, però per ara i mentre no aparegui nova documentació poca cosa més s'hi pot afegir.

La carta de 31 d'octubre de 1181, atorgada des de Lleida, enfranqueix els habitants de Puigcerdà de tots els serveis reials, llevat de l'host i les justícies, a condició que emmurallin la vila i hi basteixin una força. La darrera carta, de juny de 1182, fou expedida també des de Lleida i torna a designar la vila amb el nom de

1. José Mª FONT RIUS, *Cartas de población y franquicia de Cataluña*, I, CSIC, Madrid-Barcelona, 1969, doc. 154, pp. 215-217.

2. Cebrià BARAUT, *Els documents, dels anys 1151-1190, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell*, "Urgellia", 10, 1990-1991, doc. 1747, pp. 263-264.

3. FONT RIUS, *Cartas*, docs. 166 i 167, pp. 231-235.

Montcerdà. El seu text és bastant extens i recull essencialment el contingut de les cartes anteriors, com si es tractés d'una compilació feta tenint a la vista els documents anteriors. Amb aquesta confirmació de les franqueses antigues i la concessió de noves exempcions, així com la concreció d'una normativa processal, la vila de Puigcerdà conegué un ràpid i notable desenvolupament social i urbà que la consolidà com a vertadera capital de tota la Cerdanya.

APÈNDIX DOCUMENTAL

1178, setembre. Montcerdà.

El rei Alfons acull sota la seva protecció i defensa els habitants i pobladors de Montcerdà, els enfranqueix de tot servei i cens, els concedeix el lliure ús dels béns comuns, els confirma el mercat existent i els atorga una fira anual al mes d'agost. També regula aspectes de l'administració de justícia i es reserva per a ell les justícies, una contribució anual sobre cada mas i el dret de convocatòria a la guerra.

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Pergamins Patrimonials. 318 x 393 mm. Notes dorsals coetànies i posteriors, molt esborrades.

In Dei nomine [et]^a eius divina clemencia. Notum sit cunctis quod ego Ildefonsus, Dei gracia rex Aragonensis, comes Barchinonensis atque marchio Provincie, dono atque in perpetuum concedo vobis omnibus populatoribus de Monte Cerdano qui modo ibi estis populati et in antea ibi veneritis populare, ut sitis semper vos et generacio et posteritas vestra liberi, franchi et chitii cum omnibus rebus vestris mobilibus et immobilibus ubicumque per terram meam habueritis, ita ut non respondeatis alicui homini vel femine de ullo servicio nec de censu nec in testamento nec in exorchia nec de aliqua re^b mihi nec meis successoribus, et non sitis sub potestate alicuius hominis vel femine. Et dono vobis similiter in perpetuum et concedo pascuas et ligna et aquas per omnia loca et montaneas et omnia que ad usum et servicium hominis pertinere debent ad vestram propriam voluntatem per totam meam terram, et sit semper ibi ubi modo constitutum est forum quod non stringatur neque pegioretur et vadat semper in caminum rectum. Preterea volo ut aliquis homo qui ibi inter vos non sit habitaturi, non sit ausus aliquo modo ibi vendere per tal nec tabulam tenere. Et quoniam populatores de Hix ibi populare venerunt et ibi domos hedificaverunt et habitant, volo ut ecclesias quas

a *et* manca al text.

b segueix una raspadura, salvada per l'escrivà.

in Monte Cerdano hedificaveritis sint semper sub iugo^c ecclesie Sancti Martini de Hix, et sint semper predicte ecclesie de Monte Cerdano et de Hix in unum indivisibiliter, et non respondeant alicui predicte ecclesie nisi episcopo Urgellensi et eius successoribus. Concedo preterea vobis in perpetuum firam quam semper habeatis in festivitate Sancte Marie mediante augusto. Concedo [e]tiam^d vobis quod si aliquis alicui vestrum in aliquo iniuste et sine ratione gravare temptaverit, possitis malefactorem distringere sine assensu mei baiuli donec malefacta affectuose vobis restituat, et propter hoc meus baiulus non possit vos demandare. Preterea volo ut omnis populator qui habeat potestatem mille solidorum, inter mobilem et immobilem, credatur per sacramentum de placito^e .C. solidorum, sine iudicio et sine prelio. Insuper recipio vos cum omnibus rebus vestris in mea protectione et deffensione ut nullus sit ausus vobis nec rebus vestris in aliquo nocere nec gravare nec malum facere per totam meam terram. Retineo tamen ut valeatis mihi semper de prelio cum opus fuerit circa terram vestram, et retineo similiter iusticias et donetis semper mihi et meis successoribus annuatim de unoquoque manso singulos denarios. Insuper volo et mando ut omnes homines et femine qui ad predictam firam venerint, veniant salvi et securi cum omnibus suis rebus, et qui eis et suis rebus malum fecerit meum amorem perdet et mille morabetinos pectabit mihi et malefacta debitori in duplo^f restituat. Supradictam autem donacionem facio vobis semper in perpetuum et generationi et posteritati vestre absque mala voce, salva mea fidelitate et de tota mea posteritate per secula cuncta. Et non respondeatis nec sitis sub iugo alicuius nisi mihi et meo baiulo, salvis meis directis et iusticiis. Qui hanc cartam in aliquo dirumpere voluerit non valeat et in duplo componat.

Facta carta mense septembris apud Montem Cerdanum, anno Domini .M^o.C^o.LXX°.VIII°.

Signum + Ildefonsi regis Aragonensis, comitis Barchinonensis et marchionis Provincie.

Sig+num Petri de Menova. Sig+num Raimundi de Castrobono. Sig+num Petri de Berga. Sig+num Hugonis de Mataplana. Sig+num^g Arnaldi de Erii. Sig+num Bernardi Guilelmi de Villa Francha. Sig+num Bernardi Guilelmi de Cherol. Sig+num Poncii de Livia. Sig+num Bernardi de Gallo. Sig+num Petri de Livia. Sig+num Raimundi de Perella. Sig+num Geraldi Enbartad. Sig+num Berengarii Urgellensis sacriste.

Sig+num Berengarii de Parietibus, notarii domini regis, qui hanc cartam eius mandato scripsit mense et anno quo supra, cum litteris rasis linea .III^a.

c *iugio* al text.

d *tiam* al text.

e *placito* al text.

f primer havia escrit *dublo*.

g *Sig+num* repetit.